

TELČ - mariánský sloup

Mariánský sloup na telčském náměstí byl postaven z odkazu telčské měšťanky Zuzany Roziny Hodové, rozené Šmídové ze Šmídkberku, vdovy po kupci Antonínu Hodovi (SOkA Jihlava, AM Telč, kart. 10, inv. č. 270). Zuzana Rozina Hodová sepsala 5. července 1710 závěť, jež byla poté publikována po její smrti 22. května 1711, a ve třetím bodě této závěti odkázala částku 1000 zl. "na kamenný sloup a sochu Panny Marie, která bude stát uprostřed náměstí naproti mému domu a kterou mají páni poručníci dát postavit podle své obezřelosti." Zmíněnými poručníky dědičky Zuzany Hodové, kteří se měli o stavbu sloupu postarat, byli primátor Jan Stallhoffer a radní Ludvík de Gregorio (SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 146, fol. 45v).

Uplynulo však pět let od publikování závěti, než se přikročilo k vlastní stavbě sloupu. Dne 22. května 1716 konečně purkmistr a rada, jakož i obecní starší města Telče, uzavřeli smlouvu se "slovutným panem Davidem Lipartem, sousedem, spolu radním a řezbářem městys Brtnice." V této neobvykle obsírné a zevrubné smlouvě mimo jiné čteme:

"Tak jakož jest v Pánu usnulá paní Zuzana ovdovělá Hodová z obzvláštní horlivosti k Nejsvětější Rodičce Boží mocí poslední vůle své na sloup kamenný, který uprostřed rynku naproti hornímu domu jejímu státi a spolu s šesti statuemi, totiž sv. Jakuba, sv. Šebestiána, sv. Rocha, sv. Františka Xaveriusa, sv. Jana Nepomuckého, sv. Anjela strážce, a v dole v jeskyni ležící svatou Rozálií vystaven a ozdoben býti má, jistý odkaz učinila, tak také se nadopáčený pan David Lipart o takové dílo ujal a je s svou největší pilností a pozorností dle architektury a proporcí statuí pěkně a kunstovně vyhotoviti, a pokudž by v jednom neb druhém nějaká chyba skrz v kunstu umělé vynalezena byla, takovou napraviti se jest zakázal, že

1. postament ze samýho zdejšího kamene tvrdýho spolu i s kancellý a schody vystavěti chce a ten spolu i šaft s gsymsem, jsouc dobrým dílem dělán a s gsymy čistotnými vypracován, aby se jim nic vystaviti nemohlo, své vejšky tři sáhy, vnitřní ale šířky sám postament, na kterém statue státi budou, 10 stěvíců do quadriangulu od jednoho rohu až k druhému míti má, na němžto podobně z zdejšího kamene šest pěkných kragsteinů pro stání statuí vyhotoví.

2. Zevnitřní šířka kancellů spolu s schody v sobě 24 stěvíc neb čtyry sáhy podobně do quadriangulu od jednoho rohu až k druhému v sobě obsahovati a on tři schody, totiž dva před kancellý a vnitř za kancellý jeden, pod postamentem vyhotoviti má. Co se ale

3. statuí a sloupu dotýče, takové i sloup z toho nejtvrdšího kamene eggenburského udělané a sloup na způsob oblakový a na něm 6 celých anjelův mimo jiných hlav anjelských, kterých pan kontrahující dáti, a co se dle proporcí dělati dá, jako i také, aby se voda dešťová za

oblaky neb těma anjely nezdržovala, všudy subtilných žlábečkův, tak aby tudy voda odpadati mohla, udělati slibuje, vyhotoven býti má a takový spolu s koulí, okolo kteréžto had otočen a na něm Panna Marie státi bude, dva sáhy dva stěvíce, statue pak sama Panny Marie půl sedma stěvíce míti má, jižto spjatými rukami a tváří do nebe patřící vypracovati se zakazuje; v jedný vejšce sloup s Pannou Marií ale půl sedma sáhu vynášeti má. Sloup však, aby tím větší stálost míti mohl, ze třech kusův s proděláním skrze něj veskrz děr, aby se železo skrz ně prostrčiti mohlo, postaví. A poněvadž

4. v postamentu po stranách v prostředku prázdnot se vynachází, aby tak prázdny nestál, má se v té prázdnotě z každé strany jedna hlava anjelská vyhotoviti, napřed ale postamentu mají dva erby mil[ostivé] vrchnosti, to jest pod sv. Šebestiánem a svatým Rochem, a doleji v prostředku městský erb přidělán býti. A za

5. na každém rohu na kancellích jeden anjel s šildem od čtyr stěvícův a u dvířek, kudy se za kancelli vycházeti bude, z každé strany jeden artyčok státi. Aby ale

6. rovnost postamentu zachována byla a týž jak z jedné, tak z druhé strany vzhlížel, bude povinen on pan kontrahující z horní strany svatou Maří Magdalenu, podobně svaté Rozálii v jeskyni vyhotoviti, jako i neméně nápisy v postamentu, an by se jináče dělati nedalo, vysekávati.

Což když vše tak mistrovsky a kunštovně, tak aby jemu žádná chyba vystavena býti nemohla, kterou vystavenou napraviti povinen bude, vyhotoviti se zakazuje, naproti tej jeho práci

7. jemu opáčený pan primas, purkmistr a rada, jako i starší obecní za tu jeho celou práci, jak statuí, postamentu, kancellů a sloupu, spolu i s kamenem, kterež on sobě sám na své outraty zaopatřiti povinen jest, jeden tisíc zlatých rejnských na takový způsob dáti a platiti připovídá, že co práce vyhotoveno a začato státi bude, jemu vždy polovici za ni vydáno býti, nyní ale se jemu do lomu kamene 50 a kameníkovi podobně 50 zl. dáti má. Že však ale

8. to legatum neb odkaz na jmenovaný sloup daleko nepostačuje, pročez magistrát a starší obecní na sebe všechny fůry k přivezení kamení, vyzdění gruntu přejímají a jiné všechny materialia, jakožto železo, volovo, kyt, olej, pleiweiß a dříví na lešení, dáti slibují. Posledně a za

9. nepostavíce pan kontrahující za sebe žádného kaventa [tj. ručitele], jenom toliko počestnou radu městys Brtnice, kteréžto assekurací pod jich městskou pečeti přinesl, však ale dle nej[milostivější] císařské pragmatiky ode všech podepsanou přinéstí má. Pročez přes to přese všechno sám svým celým jměním mohovitým i nemohovitým in genere et specie [tj. vůbec i zvlášť] na takový způsob kavíruje, tak kdyby mimo vší naděje nějakou chybu učinil a jináče ji napraviti nemohl, jmenovaný pan primátor, purkmistr a rada se v tom příběhu rady

městys Brtnice jakožto kaventa a jeho jmění, na čem by koliv takové záleželo, se ujíti moc a právo míti má."

Sloup, s jehož stavbou bylo tedy započato v roce 1716, byl nepochybně hotov již roku 1718, neboť 20. října toho roku "David Liparth, řezbář brtnický, Franc Naybirt, kameník telecký, spolu s našimi pomocníky", podepsali seznam toho, co jim ještě mělo být podle jejich názoru vyplaceno. Tento seznam zní následovně:

"Poznamenání, co nám spolu s kameníky na nově vystavený sloup při vzáctným magistrátu k dobírání pozůstává, totiž:

Dle učiněného kontraktu a registříku zapsaného pozůstává nám - 71 zl.

Item scházelo na penězích, kteréž jsme v Škarňoutkách v roku 1717 přijímali, 2 zl. 6 kr. a takové pan primátor nám slíbil nahraditi, mluvíce, že se takové do truhlice vytrousily.

Item co Franc kameník sám 30 zl. přijímal u přítomnosti pana primátora, scházelo mu - 28 kr. Zasej on přijímal 30 zl., na těch scházelo - 14 kr.

Item on přijímal 67 zl., na těch mu scházelo - 6 kr.

Item za kyt, který na 3 sklady sloupu vypotřebován byl, vyšlo na něj - 1 zl. 22 kr.

Item když byl kámen první do gruntu založen, k tomu jsme též kameny malé na poručení pana primátora k založení dělali, na kterýchž vzáctného magistrátu některých jména vyryli. Však dle starých obyčejův takový základův [!] nějakou diskrecí mívali. My pak až posavad jak při založení gruntu, tak při vyzdvižení a dokonání naší práce nic nepřijali. Za takové od vzáctného magistrátu spravedlivě slušnou diskreci očekáváme.

Mimo kontraktu 1716 roku učiněného nařídil pan primátor v roku 1717 měsíce sept., když již sloup s Pannú Marií vystaven byl, aby se čtyry andělé [se] vzhůru zdviženými rukami ještě udělali, též kameny na ně přivézti dal, kteréžto kameny já jsem sám zaplatil, za jeden každý 1 zl. 30 kr., učiní 6 zl., za takové anděle udělané a postavené činí po 10 zl., spolu - 40 zl.

Letos dne 22. sept. poručil pan primátor 6 statuí na sloup s olejem a bleyweißem ostrejchovati, od té práce 1 sud piva slíbil dáti u přítomnosti pana purkmistra, pana Matěje Šaška a jiných. Takové statue jsem ostrejchoval, 2 neděle na tej práci sám druhý strávíce, zatím 1/2 sudu piva jsem přijal, pročez 1/2 sudu ještě k dobírati mám. Ačkoliv loňského roku celý sloup a Pannu Marii jsem ostrejchoval a za to ještě taky nic nedostal" (SOkA Jihlava, AM Telč, kart. 2. Výše uvedené prameny publikovali již J. BERINGER - J. JANOUŠEK, Město a panství Telč, Telč 1891, s. 227-232, přičemž text pouze mírně upravovali; kupodivu však vynechali jednu důležitou informaci, totiž tu pasáž smlouvy, kde se praví, že sochy i sloup mají být zhotoveny "z toho nejtvrdšího kamene eggenburského.")

Sloup byl opatřen letopočtem 1720 a erby města Telče, dále tehdejší telčské vrchnosti, totiž Františka Antonína hraběte Lichtenštejna-Kastelkorna a jeho manželky Marie Anny, rozené hraběnky z Halleweilu, jakož i štítkem, jenž podle soupisu telčských soch z let 1920-1922 nesl údajně iniciály THZ a na svém vrcholu číslici 4. Číslice měla značit čtvrtý, tedy měšťanský stav, a iniciály měly být prvními písmeny jmen Zuzany Hodové a jejího manžela Tomáše; ve skutečnosti ovšem Zuzana Hodová, jak víme, nebyla vdovou po Tomáši Hodovi, nýbrž po Antonínu Hodovi.

K první opravě sloupu, o které víme, došlo v roce 1781, kdy dala sloup opravit telčská měšťanka Anna Marie Šašecí. O této opravě informovala pamětní deska, jež se dříve nacházela na sloupu u výklenku se sochou sv. Maří Magdaleny a jež obsahovala tento nápis: "Renovationem procuravit Anna Maria Schaschetzy Telcii Anno Domini MDCCLXXXI" (Jan TIRAY - Josef RAMPULA, Kříže, posvátné sochy, Boží muka a kapličky ve farnosti Telečské, Farní věstník v Telči 2-4, 1920-1922, citováno podle strojopisu v Děkanském úřadu Telč, s. 5).

Opětne byl sloup opraven roku 1881, tedy právě sto let po předešlé opravě. O nastávající obnově se jednalo na schůzi obecního výboru, konané 24. července 1881. V zápise z této schůze o tom čteme: "Pan starosta Alois Petzl oznamuje, že slečna Anna Šašecová, sestra zemřelého pana Josefa Šašecího, hodlá upravití dáti na náměstí sochu Panny Marie, ku kterémuž účeli chce dáti 1000 zl. r. č. Oznámení to běře výbor k vědomosti a vyslovuje, aby jmenované slečně byl od představenstva obecního vysloven dík. Zároveň usnešeno, že se má socha ta jemně očistiti, bílým firnisem natřiti, hlavní dílce ozlatiti, spodek sestaviti a v případě podezdíti. Do dozorčího odboru za příčinou opravy sochy zvoleni byli p. starosta Petzl a Karel Kalivoda, Šašecí Ignác, pak Dr. Hofmann" (SOkA Jihlava, AM Telč, inv. č. 152, fol. 170v-171r).

Po dokončení této opravy byl do farní pamětní knihy pořízen následující stručný zápis: "Nákladem Anny, sestry a dědičky téhož Jos. Šašecího, opravena a vkusně obnovena, částečně pozlacena byla tak zvaná štatue (sousoší patronů teleckých) na rynku horním od Kočvary ze Znojma, rodáka teleckého, což stálo 1200 zl." (Děkanský úřad Telč, Haus-Protokoll in der Pfarre Teltsch II., s. 62).

K následující opravě došlo v roce 1943. Provedl ji sochař Antonín Zeithammer z Brna-Husovic, jenž v tomto a předešlém roce restauroval větší počet kamenných barokních soch v Telči. Ve své nabídce na opravu těchto soch, datované 26. května 1942 (v této nabídce ještě mariánský sloup na náměstí nebyl obsažen), popisoval postup, jehož hodlal užívat, souhrnně takto:

"Sochy jsou vesměs poškozené, natřené olejovou barvou, kterou umyji na původní kámen, všechny chybějící části doplním materiálem, aby odpovídal barvou i strukturou kameni. Upravím architekturu (podstavce), vytónuju nápisy a každou sochu budu konservovati fluátem. Sochy označené se musí rozebrati, aby bylo možno postaviti nový základ, a znovu se postaví."

Nabídku "na obnovení, vyspravení a konservování soch a architektury na mariánském sloupu v Telči" Zeithammer podal 23. října 1942; uváděl v ní:

"Všechny sochy, ornament s oblázky byly zlaceny. Pod zlato musela být hladká plocha, a proto celé plochy soch atd. zakytovali, potom následoval dvojité nátěr mixtionový a pak teprve kladli zlato. Tyto nánosy bude velmi obtížné odstranit a celý postup práce se značně prodlouží, protože kyt je hluboko zamáčknut do póru kamene a dnes jistě hodně tvrdý. To uvádím jen proto, že ceny musím poměrně zvýšiti od cen, které jsem nabízel na sochy již opravené." Za celkové restaurování sloupu Zeithammer požadoval 56 400 K, nepočítaje v to přeložení dlažby a schodů, jež by podle něj mohli provést místní řemeslníci.

Oprava sloupu byla poté Zeithammerovi zadána a během roku 1943 uskutečněna. Dne 22. října 1943 byla za přítomnosti pracovníka brněnského Památkového úřadu Vladimíra Dufky provedena její kolaudace (společně s kolaudací horní studny a sochy sv. Jana Nepomuckého u Krahulčí, které Zeithammer restauroval v témže roce). V kolaudačním protokolu se uvádí:

"Oprava byla provedena během léta.

Na mariánském sloupu byly mušlový vápenec na oblakovém sloupu a na všech sochách i žula na architektuře soklu a balustrádě důkladně očištěny a všechny trhliny a spáry byly zabezpečeny těsnými kleštinami. Až na putti na balustrádě, na kterých musely být doplněny některé paže, ruce a křídla, nebyly u bohaté figurální výzdoby sloupu nutné žádné větší doplňky. Na poměrně poškozené balustrádě muselo být naproti tomu provedeno větší množství oprav. Stupně pod balustrádou byly podezděny, menší části doplněny novým kamenem, spáry byly utěsněny. Dlažba byla nově přeložena a zaspárována. Výsledek opravy je velmi dobrý, provedení je svědomité a bezvadné."

Již po kolaudaci, dne 1. prosince 1943, napsal ještě vládní komisař města Telče brněnskému Památkovému úřadu tento dotaz: "U mariánského sloupu na Hlavním náměstí jsme renovovali železné kované dveře k balustrádě. Před osazením je nezbytné, aby byly také konzervovány, aby nerezly. Existoval záměr napustit je horkým olejem, což by zvláště pro nové kované části bylo účelné, ale pro jejich velikost to není možné, jak nám sdělil odborník. Proto jsme měli záměr opatřit je nátěrem ze železného laku. Prosím proto o laskavé sdělení, zda můžeme dveře konzervovat železným lakem, anebo zda by dnes byl k získání jiný

účelnější prostředek na ochranu těchto železných kovaných dveří." Památkový úřad na tento dotaz 8. prosince 1943 odpověděl, že "proti nátěru dveří z kovaného železa matným železným lakem nemá námitek", ale že "lepší by bylo použít Zaponu, pakli by byl k dosažení" (SOka Jihlava, AM Telč, kart. 161, inv. č. 705).

Opětně byl sloup restaurován v roce 1980. Restaurátorské práce tehdy provedli restaurátoři Josef Dušek, František Häckel a Zdeněk Šejnost, kteří v listopadu 1980 vypracovali restaurátorskou zprávu, v níž uváděli:

"Restaurování morového sloupu bylo původně rozděleno na dvě pracovní etapy, obsažené ve dvou smlouvách. I. etapa obsahovala práce na vlastním korpusu sloupu s plastikou Immaculaty, šesti světců a dvou soch (Magdalény a Rozálie) ve výklencích. Tato smlouva též obsahovala restaurování soklové žulové architektury. Úkolem II. etapy bylo provedení restaurátorských prací na kuželkové balustrádě včetně osmi soch puttiů.

Dělení prací na dvě etapy bylo míněno za předpokladu, že nebude možno ukončiti práce v letošním roce. Po rozplánování pracovních úkolů a včasném postavení lešení bylo v letošním roce přistoupeno k restaurátorským pracem na obou úkolech a ty byly též v letošním roce ukončeny.

Protože se pracovní postupy vzájemně prolínaly a byly ukončeny současně, podáváme popis prací v jedné restaurátorské zprávě.

Architektura sloupu včetně balustrády je žulová, sochařské části jsou zhotoveny z mušlového vápence. Všechny plastiky byly mimo mechanického poškození značně zamechovány, kovové atributy olámaný a některé díly architektury - hlavně na balustrádě - před rozpadem.

Nejprve bylo přistoupeno k čištění soch od vegetačních porostů, které vzdor tomu, že plastiky se nenacházejí v bezprostřední blízkosti stromů, byly neobvykle silné. Čištění bylo prováděno mechanicky a chemicky Lastanoxovým mořením.

Z balustrády bylo sejmuto 5 plastik andělů a z dřívku sloupu 2 zavěšení puttiové. Tyto sochy byly převezeny do dílny, kde byly čištěny a restaurovány. K transferu uvedených plastik bylo přistoupeno z důvodu možnosti využití pracovního času i za nepříznivého počasí. Rovněž bylo nutné sejmuti plastiky z balustrády, aby bylo možno zpřístupnit poškozené díly balustrády pro opravu rozpadávajících se rohových partií madel.

Po očištění všech soch a odstranění starých doplňků, které se již na mnoha místech rozpadaly, bylo přikročeno k vytvoření nových, a to podle povahy poškození z umělého kamene, nebo kamene přírodního. U sochy sv. Františka X. byly vymodelovány znova obě ruce, přeneseny formováním do umělého kamene a osazeny na plastiku. Stejným způsobem byla vytvořena spodní část nohy jednoho z andělů z balustrády. Ostatní doplňky byly

vytvořeny většinou z přírodního kamene a připevněny pomocí nekorodujících čepů a epoxidového tmelu přímo k sochám. Některé doplňky, kupř. nohy sv. Františka, Jana N. a části u sv. Šebestiána, byly domodelovány přímo umělým kamenem na kovovou armaturu z nekorodujícího materiálu.

Všechny části sloupu vytvořené z mušlového vápence byly tvrzeny několikerým napouštěním vápenným hydrátem, konečná úprava pak byla prováděna jednotícím bílým konzervačním stónováním. Architektonické žulové části byly po očištění doplňovány, přespárovány a rohový sloupek v čele balustrády u kovových vrátek byl nahrazen novým z přírodního materiálu.

Kovová barokní vrátka byla čistěna, a to mechanicky i chemicky, a doplněna novými kovovými špicemi.

Všechny atributy světců byly sejmuty, restaurovány a znovu pozlaceny plátkovým zlatem, u sv. Šebestiána bylo nutno provést rekonstrukci tří kovových šípů, které chyběly.

Dvanáctihvězdičková svatozář Immaculaty, která byla téměř zničena, byla z větší části renovována. Všechny atributy byly znovu osazeny na sochy; nová svatozář sv. Jana Nepomuckého byla zatemována olovem, stejným způsobem byly připojeny k soše sv. Šebestiána atributy šípů.

Jelikož byly práce dokončovány již v mrazovém období, restaurátoři se zavazují, že díla prohlédnou v teplejším období příštího roku a některé změny, které by vznikly předčasným příchodem mrazů (vápenné výkvěty, drobné praskliny apod.), zaretušují" (NA, ČFVU, kart. 661, fasc. 61-62, období 1980).

Prameny: Národní archiv (NA): Český fond výtvarných umění (ČFVU), kart. 661, fasc. 61-62, období 1980; Státní okresní archiv (SOkA) Jihlava: Archiv města (AM) Telč, kart. 2; kart. 10, inv. č. 270; kart. 161, inv. č. 705; inv. č. 146; inv. č. 152; Děkanský úřad Telč: Haus-Protokoll in der Pfarre Teltsch II.

Literatura: Gregor WOLNY, Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert VI. Iglauer Kreis und mährische Enklavuren, Brno 1842, s. 505; Gregor WOLNÝ, Kirchliche Topographie von Mähren meist nach Urkunden und Handschriften II. Brünner Diöcese 3, Brno 1860, s. 107; J. BERINGER - J. JANOUŠEK, Město a panství Telč, Telč 1891, s. 227-233; Alois HRUDIČKA, Kostel Matky Boží a jiné církevní památky města Telče, Telč 1899, s. 82-83; Jan TIRAY - Josef RAMPULA, Kříže, posvátné sochy, Boží muka a kapličky ve farnosti Telečské, Farní věstník v Telči 2-4, 1920-1922; Antonín ŠORM - Antonín KRAJČA, Mariánské sloupy v Čechách a na Moravě, Praha 1939, s. 276; Vlasta KRATINOVÁ - Bohumil SAMEK - Miloš STEHLÍK, Telč. Historické město jižní Moravy,

Praha 1992, s. 117-124; Josef HRDLIČKA - Markéta MARKOVÁ, Telč. Památky ve městě a okolí, nestránkováno; Josef HRDLIČKA - Markéta HRDLIČKOVÁ - Eva MELMUKOVÁ-ŠAŠECÍ - Jiří BLÁHA, Telč 900 let (1099-1999), Telč 1999, s. 31